

Елім деп еңіреп туған ер еді

Туған елдің азаттығын, тәуелсіздігін армандап, қазақ халқына өз алдына дербес мемлекет болуын өмір бойы аңсап өткен әрі ғалым, әрі ақын Бүркіт Ысқақов біздің Нұра ауданына қарасты Көкмөлдір деген жерде 1924 жылы 4 қарашада дүниеге келген. Мектепте жүрген кездерінің өзінде-ақ көкейіне мықтап орнаған асыл арманы үшін кеңес өкіметінің абақтылары мен лагерлерінде болып, жан төзбес азап шекті. Торға түскен қырынадай қанатын көң жая алмай, бойға біткен дарынын толық ашып көрсете алмай, бостандыққа шыққанмен, үнемі КГБ жөндеттерінің бақылауында болып, өз көзімен көрген өмір шындығын айқындап ашып жаза алмай, қапаста тұншығып өтті.

Коммунистік партия басқарған өкімет қатал тәртіп орнатып, ел қамын жеген алаш азаматтарына жаппай қамаға алып, аяусыз азаптап, бүкіл халықты түршіктіріп отырса да, әділетсіз қоғамға қарсылық еш уақытта біржолата өшіп қалған емес. Дозақ азабын басынан өткізгендер мен ондай азапты көзімен көрген егде тартқан адамдар ғана болмаса, ештеңеден беті қайтпаған, оқыл жүрген кейбір жастар туған елінің азаттық алауын, тәуелсіз өз алдына дербес мемлекет болуын аңсап, өз қатарындағы жастардың ұлттық санасын оятуға ұмтылып келді.

Жастайынан ой-санасы ерте оянып, дүниеге егде адамдарша көз жіберген, өмірдің алуан түрлі сырларын білуге талпынып қолынан кітап, журнал, газет түсірмеген адам - Бүркіт Ысқақов еді. Оның қатары біздер не асық ойнап, не доп ойнап жүрген кезде, ол бізге қосылмай не кітап оқып, не өлең жазып отыратын.

Ауылдың әңгімешіл қарттарымен жиі кездесіп, әмірдің өтіп кеткен құпия сырларын да білуге өте құштар болатын. Олардан жалықпай өлең-жыр, дастандар жазып алып отыратын.

Жүрген жерінде «ақын бала» атанып, мектепте де, ел арасына да көзге түсіп, қадірлі болды.

Ел өміріндегі қаралы оқиғалардың ең ауырларының болған. Кейіннен қуғын-сүргін жылы болып аталған 1937 жылдың қыз айларының бірінде мөңгі ойымнан өмір бойы шықпайтындай болды.

Ол кезде шағын ауылдардағы бастауыш мектепті бітірген оқушылар бұрын Нұра ауданының орталығы болған Қазгородок деген жерде жатақханада жатып оқиды.

Бір күні мектептегі барлық мұғалімдер мен оқушылардың басын қосқан жиналыс өтті. Мұнда мектеп директоры Коммунистік партия мен Кеңес үкіметінің «қырағылығының» арқасында көптеген «халық жауларының» өшкереініп жатқанын туралы хабарлады. Олардың ішінде кітаптарын үнемі құмарлана оқып жүрген ақын-жазушылар: С. Сейфуллин, Б. Майлин, І. Жансүгіровтер де бар еді. Ағлашқы кезде таң қалып, абыржып қалсақта, директордың төптіштеп «түсіндіруінен» кейін олардың «нағыз жау» екендеріне толық сеніп қалғандай күй кешті. Жиналыстан кейінгі жұмысымыз жаулардың кітаптарын өртеп, құрту болды.

Күндізгі кітап өртегенімізге масаттанып біздер үлкен бір іс тындырғандай жатақханада шырт ұйқыда жатқанбыз. Бір уақытта бір бөлмелде бірге жатқан бәріміз де: «Ойбай, Сәкен өртеніп кетті-ау!» - деген жылымысыраған дауыстан шошыл ояныдық. Қараңғыда кімнің ұйқы сұрап, айқайлап жатқанын бірден аңдай алмай қалдық. «Ойбай, бәрі өртеніп кетті-ау!» - деп қайта-қайта айқайлап, артынан өксіп-өксіп жылайды. Дауыс шыққан жаққа жүгіріп барып қарасақ, бұл Бүркіт Ысқақов екен.

«Өй саған не болды, бәрімізді шырт ұйқыдан оятып?!» - дейміз не болғанын біле алмай. Сөйтсек, біздер ойымызда ештеңе жоқ жай ғана күліп-ойнап, кітаптарды бөл-шыл қылып жыртып, өртегенге мәз болып жүрсек, ол күндізгі өртеніп кеткен кітаптарға да, оның авторларына да жаны ашып, қатты күйзеліп жүр екен ғой.

Кейінгі студент болған жылдарымызда ол бізге қатар жүрген құрбы емес, көп затты көрсетіп, үйретіп жүрген ұстаздай болды. Оның көп білетіндігіне, алғырлығына еліктік жүріп, ол «Елін сүйген ерлер партиясына» (ЕСЕП) құрған кезде біздер оны қолдап шыға келдік.

Мектепте оқып жүрген кезіңіз өзінде «Жас әдебиетші» деген үйірме құрып, көп оқушыларды өзінің маңайына топтастырып алды.

Бір күні Бүркіт талқылап оқимыз деп Сәкеннің «Қызыл ат» поэмасын алып келді. Біз бұған үлке қарадық. Өйткені, Сәкеннің, Бейімбеттің, Ілиястің шығармаларын жинап алып, өз қолымызбен өртегенбіз. Олар «халық жауы». Тіпті олардың атын атап, не шығармаларын оқыған адамдарды да «халық жауы» деп соттап жіберетін. Мұны бәріміз де жақсы білеміз.

Бүркіт біздерге Сәкенді ерекше сүйетіндігін айта келіп, «Қызыл ат» поэмасын мәнерлеп оқып берді. Поэманы талдап келіп, әңгімені қазақ халқының 1932-1933 жылдардағы аштан қырылуы туралы ербіте түсті. Бәріміз де аштық нәубетін көзімізбен көріп, басмыздан өткерген екенбіз. Осы өзіміз оқып жүрген Қазгородок селосында адамдар аштықтан суық ұрған шыбындай қырылып екен. Нәр татпаған, әбден қалжыраған ашарлықтар күресінде де, көше бойында да, үйлердің ығында да, қоралардың ішінде де өліп қала берген. Қазақты бір жолата тып-тыпыл ғып құрта жаздаған бұл оқиға жайында ол кезде ешкім ауыз аша айта алмайтын.

Ал біз Бүркіттің әр нәрсені аңдап білуіне құмарлығының арқасында сол қазақ қайғысы жайында алғаш рет түсінік алдық. Бұл біздің жас жүрегімізді шымырлата жараландырып, сол қоғамға деген сүйіспеншілігімізді суытып, өмір бойы өшпес дақ салған еді.

Қалайша жүректі жараламасың?! Сол кезбен көріп, бастан кешкен қаралы күндер қазақ тарихында болған ең ауыр қайғылы кезең еді. Жалпы алғанда Кеңес өкіметінің қол астында болып келген халықтардың ішінде қазақ халқы қорлықты да, зорлық-зомбылықты да көп көріп, қырғынға көп ұшыраған.

1921-1922 жылдары халықты қан қақсатып қолдарындағы малдарын, азық-түліктерін тартып алып, халықты үлкен қырғынға ұшыратты.

1925 жылы Қазақстанды басқаруға Сталин өзінің сенімді қолшоқпары Голосенкинді жіберді. Ол келе сала қазақ халқына қырғидай тиген. 1928 жылдың күзіне қарай 700-ден аса қазақ байларының мал-мүлкін талауға салып, өздерін үй-шілтерімен жер аударған. Өзіміз көзімізбен көрген 1937-1938 жылдардағы «халық жауларының» құрту науқаны елдің үрейін алып, халықты қатты сөксендіріп, еңесінен біржолата түсіріп тастаған еді.

Ақыры Бүркіт өзінің ой елегіне өткізіп, осы дұрыс болды-ау деп есептеп жүрген жана партияның атын біздерге сенімді түрде жария етті. «Жолдастар!» - деді ол «біздің партиямыз» «Елін сүйген ерлер партиясы» деп аталады. Осы отырған бәріміз бүгіннен бастап осы партияның мүшесіміз. Елдің қамын ойлайтын партия болса, халық өшқашан күйзеліске ұшырама еді» - деді ол шабыттана сөйлеп.

Сөйтіп, өзіміз бір жана саяси партия құрып алдық деп қуаныстық. Алдағы уақытта оның программасын, уставын да қабылдамақпыз. Партияның басшысы етіп Бүркітті сайладық. Партия мүшелері мыналар болды: Бүркіт Ысқақов (көсемі), Махмет Теміров (орынбасары), Елеш Бимағанбетов, Дөкен Шалабақов, Аманжол Дүйсенбаев, Әшім Сүлейменов, Жәнаидар Әубәкіров бұлар институтта оқып жүрген студенттер. Бұлардан басқа ауылда жүрген пікірлес достарымыз да партия мүшелері болып есептеледі. Олар: Рақым Бүйребеков, Мәмәлі Рахметов, Қажықан Тінгәев, Ақшоқар Мұқанов, Байдалы Боқаев, Ақаш Мұқанов, Балапан Сәкібаев, Орынбай Сауқанов, Сәйдәлі Кенжебаев (Мақуов кейінгі фамилиясы), Дәулетбек Әкімбаев, Қыздарбек Әкімбаевтер еді. Біз партиямыздың атын қысқартып, тек «ЕСЕП» деп айтуды ұнататын едік.

Сонымен бос-алпыт жыл бойы лагердегі ауыр азапты көшіп, 1956 жылы елге оралдық. Елге келсек, Қазақстанның шурайлы жерлерінің бәрінде де батыстан қара шегірткедей қалпатып, қара жердің қара шаңы бұрқыратып, қапты тобырды алып келіпті. Жазалы болып сотталғандарды да, туып-өскен жерлерінің еріксіз көшірілгендерді де қалпатып өкелгендері аздай-ақ, тың жерлерді игереміз деген жазәумен қапты тобырды қалпатып жіберген. Қазақтар құмға шашылған тарыдай жоқ болуға айналған. Өзінің атам-заманнан келе жатқан туып-өскен жерінде қазақтар 29 %-ға дейін кеміген. Қазақ мектептер жабылған.

Қазақтар өзінің туған жерінде отырса да республикада тұратын өз халықтар санатында қалып, есептірен есі кетіп, моңғұрттене басаған. Қазақтың бұрынғы өрлік мінезі жоғалып, құлдық мінезі, жағымпаздық мінезі өрби түскен. Мысалы, бір жерде 20-30 қазақ отырғанда орталарына бір орыс келе қалса бәрі де оған жағымпазданып, орысша шұлдірліп бастайтын болған. Орысша сөйлеу үлкен өнер, үлкен мәдениет сияқты көрініп, осы күні кейбір қазақтар өз ана тілін ұмытып, не сөйлеміз деп көрмей, орысша сөйлеуді әдетке айналдырған.

Патша өкіметінің отарлық езгісінен құтылып, өз алдына дербес мемлекет болуды армандап, Сырым батыр да, Кеңесері мен Наурызбай да, Исатай мен Махамбет те жан аямай арнапты. Елім деп еңіреген қазақтың сәнділі азаматтары.

Азаттық аңсаған жастарды төніп тұрған қауіп-қатер де тоқтата алмады. Алашордашылардың ұлы арманың жалғастыра Бүркіт бастаған «Елін сүйген ерлер партиясы» (ЕСЕП) дүниеге келді. Кейіннен бұл жолдағылар да ауыр жазаға ұшыраса да олардың кеуделеріндегі азаттықты аңсаған асыл армандарын өшіріп жіберме алмады.

Туған халқының азаттығын армандау кейінгі көптеген жастардың кеудесінде орын теуіп, жалғаса берді. Бұған мысал есебінде Мәскеуде оқып жүрген студенттердің «Жас түлпар» ұйымын, Поволдадағы оқушылардың «Жас ұяны» ұйымын атауға болады. Мұндай жастар ұйымы Қазақстанның әр жерінде бас көтерген. Бірақ олардың бәрін де қанат жайдырмай өз ұяларында талқандап отырған.

Сөйтіп бұл егемендік жолында талай қан төгіліп, талай адамның жаны қиналған. Еліміздің бұғаудан құтылып, азаттық алуын ұзақ жылдар бойы бүкіл халқымыз сарған күтіп, сағына армандаған.

Өзінің туған халқының азаттығын аңсап, қызылдардың қылышынан қан тамып тұрған кездің өзінде ешнәрседен сөксенген «Елін сүйген ерлер партиясының» (ЕСЕП) құрған Бүркіт Ысқақов еді. Оның негізгі арманы орындалды.

Бірақ, қатыгез ажал оның көп ойларың, жазу жоспарларың орындапмай, 1991 жылдың 22 қаңтарында арамыздан алып кетті. Ол тірі жүргенде оның қаламынан талай тамаша туындылар шығар еді. Күшті екінішілтің бірі оның дайын тұрған докторлық диссертациясын қорғай алмай кетуі болды.

Келешекте егеменді еліміз барлық қиыншылықтарды жеңіп шығып, дүниеге тарыдай шашылып кеткен барлық қандастарымызды Қазақстан атанған көң ордада басын қосса, халқымыздың саны өсе түссе, мемлекетіміздің өнер-білімі, шаруашылығы, мәдениеті дамыған елге айналса, Бүркіттің өмір бойы аңсаған арманы толық орындалар еді.

МАХМЕТ ТЕМІРҰЛЫ